

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCZYŻNIE
W LONDYNIE

ZESZYTY NAUKOWE

SERIA TRZECIA, NR 3, 2015

RYSZARD CHMIELOWIEC

STOWARZYSZENIE TECHNIKÓW POLSKICH W WIELKIEJ BRYTANII

KSZTAŁCENIE POLSKICH INŻYNIERÓW W WIELKIEJ BRYTANII W PRZESZŁOŚCI I OBECNIE

1. WSTĘP

W niniejszym opracowaniu omówiono niełatwy proces rozwoju polskiego wyższego szkolnictwa technicznego w Wielkiej Brytanii w czterech okresach:

1. 1940–1953 – lata wojny i powojenny czas pobytu Polaków w Wielkiej Brytanii, kończący się zamknięciem Polish University College (PUC, Polska Politechnika).
2. 1954–1963 – rozpoczyna się włączeniem Rady Akademickich Szkół Technicznych (RAST), prowadzącej dotychczas studia i kursy politechniczne w języku polskim na uniwersytetach brytyjskich, do Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie (PUNO), działającego w Wielkiej Brytanii od 1953 roku.
3. 1963–1988 – kolejny etap rozpoczyna pozbawienie PUNO prawa nadawania dyplomów uniwersyteckich w wyniku ustawy parlamentu brytyjskiego (Education Reform Act).
4. od 1989 do chwili obecnej – trzeba zwrócić szczególną uwagę na rok 2004 (przyśpieszenie Polski do Unii Europejskiej), kiedy do Wielkiej Brytanii przybyło około miliona w większości młodych Polaków, którzy stanowią stosunkowo dużą grupę docelową potencjalnych kandydatów do studiowania w polskich instytucjach akademickich.

2. KRÓTKI RYS HISTORYCZNY KSZTAŁCENIA POLSKICH INŻYNIERÓW

Warto zaznaczyć, że celem zasadniczym rządu polskiego po przybyciu w 1940 roku do Wielkiej Brytanii w zakresie szkolnictwa wyższego było tworzenie polskich uczelni wyższych oraz kształcenie zawodowe lekarzy, architektów i inżynierów – potrzebnych do odbudowy zdewastowanego wojną Kraju.

W tym okresie polskie władze spotkały się z przychylnością rządu brytyjskiego, jeśli chodzi o rozwijanie w Wielkiej Brytanii polskiego szkolnictwa wyższego: w większości dla polskich żołnierzy, według programów polskich uczelni lub równoległe według programów angielskich.

Znacząca zmiana nastawienia Brytyjczyków do tej działalności nastąpiła po cofnięciu uznania rządu RP na uchodźstwie w lipcu 1945 roku. Uniwersytety opiekuńcze zerwały umowy zawarte z Polakami w okresie wojny. Zaczęto wymagać od Polaków studiowania według programów lokalnych uczelni. W okresie przejściowym w latach 1944–1947 istniała możliwość kontynuowania studiów na Polskiej Politechnice RAST-u w Londynie (wydawano dyplomy polskie), a następnie po przejściu jej w 1947 roku i utworzeniu Polish University College (potocznie skrótowo zwanym PUC) z kierownictwem brytyjskim, niemającym prawa wydawania polskich dyplomów, a który rozwiązano w roku 1953.

W obliczu tej trudnej sytuacji polskie organizacje społeczne – Stowarzyszenie Techników Polskich (STP) oraz Polish University College Association Limited (PUCAL) – postanowiły wykorzystać istnienie RAST-u powołanego dekretem prezydenta RP w 1944 roku i kontynuować przez następne sześć lat przeprowadzanie egzaminów na polski tytuł zawodowy inżyniera w różnych specjalnościach. Prowadzenie akademickich kursów politechnicznych dziennych i wykładów nie było możliwe ze względu na brak infrastruktury (np. laboratoriów), którą przejął PUC, oraz funduszy¹.

W 1963 roku RAST wszedł w skład Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie, tworząc Wydział Nauk Technicznych. Zaistniała możliwość nadawania stopnia doktora nauk technicznych oraz prowadzenia przewodów habilitacyjnych. Należy zaznaczyć, że szczególnie w połowie lat 80. Wydział Nauk Technicznych przeżywał ożywienie, podobnie jak pozostałe wydziały uniwersytetu, co wiązało się z przyjazdem do Wielkiej Brytanii znacznej liczby osób, które przerwały swoje studia w Kraju i kończyły je na PUNO. Ten stan trwał do 1988 roku, kiedy decyzją władz brytyjskich pozbawiono dotychczasową uczelnię prawa nadawania tytułów uniwersyteckich, pozwolono jedynie na dokończenie studiów osobom, które rozpoczęły je przed 11 maja 1988 roku.

¹ Tak uważa S. Portalski, *Zarys historii Stowarzyszenia Techników Polskich w Wielkiej Brytanii*, Londyn, 1995, s. 282–307.

Podjęmowane po roku 1989 i później próby uznania PUNO jako polskiej uczelni wyższej za granicą kończyły się niepowodzeniem. Jedynym pocieszeniem dla dotychczasowych absolwentów była ustawa sejmowa z roku 1997 uznająca dyplomy i stopnie naukowe nadane przez PUNO w okresie od 1 września 1952 do 22 grudnia 1990 roku za równorzędne z krajowymi.

2.1. KURSY ZAWODOWE

2.1.1. KURSY ZAWODOWE PROWADZONE PRZEZ STP W LATACH 1952–1959

Pierwsze poważne kursy doksztalające Stowarzyszenie prowadziło, szkoląc demobilizowanych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na tzw. długoterminowych kursach technicznych w latach 1952–1959:

- rocznych – ukończyło je 588 osób;
- dwuletnich – 137 osób;
- trzyletnich – 18 osób.

Razem przeszkolono 743 osoby w Londynie i w filii STP w Manchesterze.

Liczba godzin wykładów i ćwiczeń prowadzonych w ramach kursów zależała od poziomów i wynosiła od 170 do 360 godzin. Kształcono z zakresu maszynoznawstwa, inżynierii budowlanej, a nawet matematyki².

2.1.2. KURSY ZAWODOWE URUCHOMIONE PO 1989 ROKU W PUNO I STP

2.1.2.1. LATA 90. – PUNO

Kursy zawodowe stały się praktyczną formą doksztalania polskiej inżynierskiej kadry technicznej wobec braku kandydatów na studia na Wydziale Nauk Technicznych z powodu nieposiadania przez uczelnię uprawnień do prowadzenia studiów dziennych i podyplomowych. W latach 90., a także w nowym stuleciu postanowiono organizować różnorodne kursy o zróżnicowanym czasie trwania – m.in. 20 kursów dwudniowych z zakresu użytkowania komputerów – gdy te urządzenia zyskiwały popularność tak w pracy, jak i w domach.

2.1.2.2. ROK 2004 I PÓŹNIEJ – PUNO I STP

Wzwiązku z masowym przybywaniem młodych Polaków do Wielkiej Brytanii, szczególnie po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej – na apel byłego prezydenta RP na wychodźstwie Ryszarda Kaczorowskiego skierowany w 2003 roku do STP – Stowarzyszenie zaprosiło kilka dużych organizacji polonijnych, w tym PUNO, i postanowiono (w wyniku konsultacji na dwóch forach polonijnych z brytyjskim przemysłem i m.in. z burmistrzami Londynu – byłym i nowo wybranym

² S. Portalski, *Zarys historii Stowarzyszenia Techników Polskich...*, s. 87–89.

w 2006 roku – utworzyć Centrum Adaptacji Zawodowej (projekt nazwano „Inicjatywą Londyńską”) dla polskich inżynierów przybywających do Wielkiej Brytanii. Kompleksowa koncepcja kolidowała z projektem rządowym „Powroty”, dlatego autorzy inicjatywy nie uzyskali pomocy finansowej od polskiego rządu³.

Zadecydowano zająć się praktycznymi zadaniami szkoleniowymi, za które miało być odpowiedzialne PUNO, które *nota bene* w 2005 roku otworzyło Instytut Technologii Komputerowej i Komputerowych Technik Nauczania, bazując na ekspertyzie małżeństwa Jerzego i Małgorzaty Nowickich. Dzięki pomocy finansowej polskiej ambasady w Londynie PUNO stworzyło kilkanaście stanowisk komputerowych (wraz z oprogramowaniem), rozpoczynając w roku 2006 wspólnie z kadrami inżynierską Stowarzyszenia Techników Polskich w Wielkiej Brytanii bardzo potrzebne kursy projektowania wspomaganego komputerowo. Dzięki tej inicjatywie PUNO przeszkoliło kilkadziesiąt osób (prowadząc zajęcia w języku polskim i korzystając z oprogramowania AutoCAD w języku angielskim), a następnie wydało dyplomy w dwóch językach, co istotnie przyczyniło się do poprawienia sytuacji uczestników kursu na brytyjskim rynku pracy.

2.1.2.3. ROK 2008 I PÓŹNIEJ – STP

W 2008 roku cały zespół instruktorów – członków Stowarzyszenia Techników Polskich – przestał prowadzić kursy w ramach PUNO, powrócił do swego Stowarzyszenia, które utworzyło Akademię Techniczną STP (The Academy of Applied Engineering), która rozszerzając zakres i poziom kursów politechnicznych, doprowadziła w roku 2012 m.in. do przeprowadzenia XIII edycji szkoleń z programu AutoCAD na kilku poziomach zaawansowania. Dzięki temu w ramach kilkunastu krótkoterminowych kursów udało się przeszkolić ponad 500 osób.

2.1.3. SPECJALISTYCZNE KURSY TECHNICZNE O KONTEKŚCIE AKADEMICKIM W PUNO

Zaznaczyć także wypada, że również w PUNO nastąpiły pozytywne zmiany po objęciu stanowiska rektora przez prof. dr hab. Halinę Taborską. W roku 2011 doszło do reorganizacji dawnego Wydziału Nauk Technicznych oraz utworzenia Instytutu Nauk Technicznych z równoczesnym zlikwidowaniem Instytutu Technologii Komputerowej i Komputerowych Technik Nauczania (nazwa stanowczo niemieszcząca się w PUNO-wskich realiach). Obecnie Wydział Nauk Technicznych posiada dwa specjalistyczne zakłady: Zakład Technik Komputerowych oraz Zakład Badawczo-Projektowy Budownictwa.

³ R. Chmielowiec, *Inicjatywa Londyńska*, referat przedstawiony na sesji plenarnej II Kongresu Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie w Krakowie 4 IX 2008 r. Materiał pokonferencyjny, Polska Akademia Umiejętności, Kraków, 2010, s. 35–39.

3. WAŻNIEJSZE FAKTY DOTYCZĄCE KSZTAŁCENIA POLSKICH INŻYNIERÓW OD LAT 40. XX WIEKU DO DZISIAJ

3.1. OKRES 1940–1953

Pierwsze starania o powołanie do życia wyższej uczelni technicznej w Wielkiej Brytanii podjął już w 1940 roku prof. inż. Stanisław Płużański, pierwszy prezes STP, dziekan Wydziału Mechanicznego Politechniki Warszawskiej w latach 1935–1937. Chociaż początkowe zabiegi nie przyniosły natychmiastowego rezultatu, jednak wierzył on, że wytrwałe dążenia powinny przynieść skutek. Potwierdziło się to – prof. Stanisław Kot, ówczesny minister spraw wewnętrznych RP, zlecił opracowanie projektu działań umożliwiających dokończenie studiów technicznych polskim studentom znajdującym się na terenie Wielkiej Brytanii.

3.1.1. POWOŁANIE CAST-U

W rezultacie starań niestrudzonego prezesa Płużańskiego powołano trzyosobową Komisję Akademickich Studiów Technicznych (CAST). Jej celem było umożliwienie kontynuacji studiów politechnicznych na odpowiednich uniwersytetach brytyjskich przedwojennym studentom – w większości żołnierzom PSZ. Największą ich liczbę przyjęły „opiekunче” City and Guilds College i Royal School of Mines, wchodzące w skład Imperial College London.

Komisja organizowała pomoc studentom poprzez specjalne Studium, prowadzone przez wykładowców angielskich i polskich, uzupełniające wykłady i laboratoria z uwagi na różnice w programach studiów technicznych brytyjskich i przedwojennych polskich.

W 1941 roku tylko 10 studentów odkomenderowano ze służby w wojsku. Razem było 13 studentów, w tym trzy osoby cywilne. W kolejnych latach: w 1942 było już 27 osób, w 1942/43 – 91 i w roku 1942/43 – 91.

Komisja nie miała jednak prawa nadawania tytułu inżyniera! Wydawała jedynie zaświadczenia o odbyciu pełnych studiów technicznych według przedwojennych programów polskich uczelni. Nie było to wystarczające w stosunku do zwiększających się potrzeb edukacyjnych i dlatego podjęto kroki zmierzające do usprawnienia i prawnego sformalizowania działalności edukacyjnej.

3.1.2. POWOŁANIE RAST-U

Wynikiem tych starań był dekret Prezydenta RP z dnia 7 marca 1944 roku, na mocy którego dotychczasowy CAST przekształcił się w Radę Akademickich Szkół Technicznych (RAST). W jej skład początkowo wchodziło sześciu polskich przedwojennych profesorów. Zadaniem Rady było

*organizowanie studiów technicznych dla młodzieży polskiej na wyższych uczelniach brytyjskich przez dostosowanie i uzupełnienie tych studiów do programów obowiązujących na akademickich uczelniach technicznych w Polsce*⁴.

Dekret nadawał RAST-owi uprawnienia rad wydziałowych polskich uczelni i prawo nadawania tytułu inżyniera. Nie upoważniono go natomiast do nadawania stopnia doktora ani przeprowadzania habilitacji.

Na marginesie, absolwenci posiadający polski tytuł inżyniera podejmujący pracę w przemyśle spotykali się z rozumieniem ich stopnia naukowego jako *engineer*, czyli ‘fachowiec pracujący na silniku’, ‘narzędziowiec w warsztacie’, ‘ślusarz’ czy ‘hydraulik’. To nieróżnienie trwa do dzisiaj. Wyjściem jest określenie *graduate engineer*, tzn. ‘absolwent wyższej uczelni’.

W miarę rozszerzania działalności Rady w grudniu 1945 roku dokonano zwiększenia liczby personelu dydaktycznego poprzez ustanowienia stanowiska profesora kontraktowego oraz wprowadzono funkcje zastępców profesorów. Przyjęto również do RAST-u kilku profesorów angielskich oraz dyrektora istniejącej od 1942 roku Polskiej Szkoły Architektury w Liverpoolu. Zaznaczyć należy, że dopiero po przyłączeniu się tej szkoły do RAST-u Rada zyskała możliwość nadawania tytułu inżyniera architekta. W roku akademickim 1944/1945 Rada składała się z 12 profesorów, w tym pięciu brytyjskich.

Liczba studentów pod opieką RAST-u zaczęła wzrastać w miarę zbliżania się końca wojny. Równocześnie pojawiły się trudności z umieszczeniem polskich studentów na uczelniach brytyjskich, które wobec napływu własnych kandydatów zaczęły podwyższać wymagania i żądały zdawania angielskich egzaminów wstępnych.

Ta trudna sytuacja doprowadziła do poszerzenia dotychczasowego studium Rady i utworzenia samodzielnej uczelni w Londynie (RAST-u), zapewniającej polskim studentom wyższe wykształcenie techniczne oparte na programie polskich politechnik, z pewnym dostosowaniem do nowych warunków. Dla tych studentów, którzy chcieli studiować na uczelniach brytyjskich, Rada postanowiła zorganizować specjalne kursy mające na celu przygotowanie kandydatów do egzaminu wstępnego na studia, zwanego *entrance examination*, biorąc również pod uwagę konieczność znajomości języka angielskiego.

Nowe wyzwania i zadania wymagały jednak zmiany zasad dotychczasowej działalności Rady, metod kształcenia, doboru wykładowców i uzyskania własnego zaplecza lokalowego (sale wykładowe, pracownie kreślarskie i laboratoria). Zakupiono budynek w South Kensington, mogący pomieścić sale dydaktyczne i pomieszczenia administracji.

⁴ Dekret Prezydenta RP z dnia 7 marca 1944 r.

3.1.3. LATA 1945–1947 – TRUDNY OKRES KSZTAŁCENIA POLSKICH INŻYNIERÓW PRZEZ POLSKIE INSTYTUCJE W WIELKIEJ BRYTANII

Po cofnięciu 5 lipca 1945 roku przez Zjednoczone Królestwo uznania legalności rządu RP na uchodźstwie, całe polskie szkolnictwo w Wielkiej Brytanii zostało przejęte przez powołany przez rząd brytyjski Interim Treasury Committee for Polish Questions (ITC, Tymczasowy Komitet Ministra Skarbu do spraw Polskich). Ta decyzja brytyjskich władz zbiegła się z końcem roku akademickiego 1944/1945 i rozpoczęła nowy etap w dziejach RAST-u – pisze Stanisław Portalski, który podkreśla, że

po zakończeniu działań wojennych władze brytyjskie dążyły do skłonienia jak największej ilości Polaków do powrotu do Kraju i spodziewały się szybkiego zlikwidowania polskiego szkolnictwa na wszystkich poziomach⁵.

Brytyjscy przedstawiciele ITC tymczasowo zezwolili na dalsze prowadzenie zajęć na polskich uczelniach wyższych, zastrzegając, że ich zamknięcie może nastąpić wraz z miesięcznym wypowiedzeniem wsparcia finansowego. Polecono również wstrzymać zapisy na pierwszy rok studiów, co oznaczało skazanie polskich szkół na stopniową likwidację.

Działania Brytyjczyków nie odniosły pożądanego skutku, bo ogromna liczba Polaków nie chciała wracać do Kraju pod narzuconymi rządami komunistycznymi, na co wskazuje Stanisław Portalski⁶. Pod naciskiem ludności polskiej władze brytyjskie zgodziły się na łagodniejsze podejście do polskiego szkolnictwa wyższego, zwłaszcza uczelni pod opieką RAST-u.

3.1.3.1. ROZBUDOWA UCZELNI RAST-U

Po zapewnieniu wsparcia finansowego ze strony Zrzeszenia Profesorów i Docentów Polskich Szkół Akademickich w Wielkiej Brytanii przystąpiono do przygotowania pierwszego roku studiów, który uruchomiono w grudniu 1945 roku, a który miał przygotowywać do egzaminu wstępnego na Uniwersytet Londyński. W szkoleniu uczestniczyło 96 osób (głównie żołnierze PSZ), w tym dwie kobiety.

Językiem wykładowym (matematyka, mechanika, fizyka, chemia) był angielski. Wykładowcy angielscy pochodzili z Imperial College. Wyjątek stanowiły geometria wykreślna i rysunki techniczne, które prowadzono w języku polskim według programu Politechniki Lwowskiej.

Kurs finansował ITC, odcinając budżet RAST-u, co pozwoliło przenieść studia na Wydziale Elektrycznym i Wydziale Górniczo-Hutniczym do nowego budynku, również w dzielnicy South Kensington. W wyposażaniu siedziby pomagały polskie

⁵ S. Portalski, *Zarys historii Stowarzyszenia Techników Polskich*, Londyn, 1995, s. 286.

⁶ Tamże, s. 196.

resorty rządowe, likwidujące się placówki naukowo-badawcze PSZ, a także dotacja ITC.

W maju 1946 roku RAST utworzył przy uczelni Wydział Ekonomiczno-Handlowy. Wykłady rozpoczęły się dopiero w roku akademickim 1946/1947.

Znaczny rozwój RAST-u jako uczelni i opinia na temat wysokiego poziomu nauczania sprawiły, że zaczęto rozważać powołanie Polskiej Politechniki i zatrzymanie jej w polskich rękach. W celu utworzenia takiej jednostki i określenia jej stosunku do RAST-u powołano specjalną komisję, zarejestrowaną pod nazwą Polish University College Association Limited (PUCAL) i posiadającą osobowość prawną, zgodnie z prawem angielskim. PUCAL miał zamiar przejąć pod swój zarząd nie tylko uczelnie prowadzone dotychczas przez RAST, lecz również inne istniejące jeszcze w tym czasie polskie szkoły. Opracowano statut, który uwzględniał nadawanie przez RAST absolwentom polskiego tytułu inżyniera.

Organizatorzy PUCAL-u przekonali się niebawem, że władze brytyjskie nie miały zamiaru oddawać uczelni RAST-u pod polski zarząd i przygotowały inne propozycje. 1 marca 1947 roku decyzją brytyjskiego ministerstwa oświaty utworzono Polish University College (PUC) pod brytyjskim kierownictwem – na czele stanął rektor prof. E. G. McAlpine.

Zanim plany władz zostały wprowadzone, PUCAL pomógł istniejącej uczelni w zapewnieniu odpowiednich pomieszczeń, zakupując dla niej szereg budynków.

Lata 1946–1947, czyli czas do przejścia uczelni przez Brytyjczyków, były okresem specjalnym. Uruchomiono Wydział Ekonomiczno-Handlowy, przeniesiono do Londynu Polską Szkołę Architektury jako Wydział Architektoniczny. W tym okresie przez kilka miesięcy z RAST-em była związana Polska Szkoła Handlu Zagranicznego i Administracji Portowej w Londynie. Liczba studentów stale wzrastała. Działo się to w miarę przybywania do Wielkiej Brytanii jednostek PSZ.

3.1.3.2. OSIĄGNIĘCIA RAST-U DO ROKU 1947

W roku 1946 powiększyła się liczba wykładowców RAST-u – w budżecie ITC przewidziano 110 etatów dla personelu akademickiego i 30 etatów dla personelu technicznego i administracyjnego. Oprócz tego na częściowych etatach akademickich pracowało 80 osób. Skład personalny RAST-u również uległ zmianie. Przed przejściem uczelni przez PUC w Radzie zasiadało 20 osób.

Przez pięć lat działalności (do kwietnia 1947 roku) uczelnia prowadzona przez RAST wydała 172 dyplomy inżyniera różnych specjalności:

- inżyniera mechanika – 54;
- inżyniera elektryka – 12;
- inżyniera lądowo-wodnego – 24;
- inżyniera hutnictwa – 16;

- inżyniera chemii – 17;
- inżyniera architektury – 49.

3.2. RAST PO 1947 ROKU

Jako organ doradczy w PUC-u ustanowiono Radę Naukową (Academic Board) według systemu angielskiego. Jakkolwiek do Rady weszli kierownicy wszystkich wydziałów PUC-u, nie posiadała ona uprawnień RAST-u nadawania polskiego tytułu inżyniera, których spodziewali się i domagali studenci, zwłaszcza ci, którzy zaczęli studia według programu politechnik polskich (około 250 osób) i nie mieli możliwości otrzymania tytułów Uniwersytetu Londyńskiego. Współpraca pomiędzy RAST-em a PUC-em stała się niemożliwa wskutek poważnych nieporozumień i starć między szefem PUC-u prof. E. G. McAlpinem a przewodniczącym RAST-u prof. Zygmuntem Klemensiewiczem. Po nieudanych próbach zawarcia porozumienia w sprawie uznania polskich dyplomów władze Polish University College zaczęły wydawać absolwentom uczelni własne dyplomy, stwierdzające odbycie studiów, ale bez nadania polskiego tytułu inżyniera.

3.3. PUC W LATACH 1947–1953

W okresie przejścia przez Brytyjczyków uczelni od RAST-u nauczanie opierało się na systemach znanych przedwojennych politechnik: warszawskiej i lwowskiej, z uwzględnieniem zmian podyktowanych postępem w nauce i technice oraz potrzeb dostosowania do warunków brytyjskich – w szczególności do systemu miar (jednostki imperialne). Powoli wprowadzano język angielski jako wykładowy, co wydawało się logiczne. Zdecydowano również w pełni przejść na program angielski, wzorując się na Uniwersytecie Londyńskim, co nastąpiło w roku 1947.

Uniwersytet Londyński przyznał PUC-owi swoją akredytację dla kierunków na Wydziale Mechanicznym, Lądowo-Wodnym, Elektrycznym i Chemicznym na okres pięcioletni w zakresie przedstawiania studentów do egzaminów eksternistycznych (PUC mógł tylko prowadzić studia bez uprawnień egzaminowania), prowadzących do tytułu *Bachelor of Science* (BSc *Engineering*). Także Wydział Ekonomiczno-Handlowy uzyskał prawo rejestrowania studentów do egzaminu na tytuł BSc *Economics* i BSc *Commerce*.

Warto zaznaczyć, że poważne brytyjskie instytucje zawodowe, np. stowarzyszenia inżynierskie, zdecydowały, by po przeprowadzeniu odpowiednich inspekcji uznawać dyplomy wydawane przez PUC za równe z przyznawanymi przez uniwersytety brytyjskie. Tym samym absolwenci PUC-u byli zwalniani z egzaminów wymaganych do otrzymania członkostwa profesjonalnych organizacji brytyjskich, tzw. *associations, institutions*.

Wydział Architektury pozostał przy dawnym programie przedwojennych polskich politechnik, z uzupełnieniami dostosowawczymi do warunków angielskich z pięcioletnim okresem studiów.

3.3.1. KADRA PUC-U

Po przejściu uczelni RAST-u przez PUC i zwiększeniu liczby studentów konieczne stało się zatrudnienie większej liczby pracowników dydaktycznych, jak również powiększenie zaplecza lokalowego. Na wydziałach technicznych kadre poszerzono o inżynierów posiadających zdolności dydaktyczne, jak i zainteresowania naukowo-badawcze. Większość pracowników rekrutowano z szeregów STP w Wielkiej Brytanii. Wykładowcy i asystenci borykali się z brakiem miejsca na laboratoria i warsztaty pomocnicze. Wielkiej pomysłowości wymagało adaptowanie zwykłych londyńskich kamieniczek na laboratoria i sale dydaktyczne w bardzo krótkim czasie, o czym wspomina zatrudniony na Wydziale Chemicznym Stanisław Portalski⁷.

Personelowi nadano angielskie tytuły: *professor, assistant professor, lecturer, assistant lecturer, junior assistant lecturer*. Wynagrodzenia były dużo niższe aniżeli na uniwersytetach brytyjskich. Pomimo skromnych warunków zatrudnienia, personel cechował entuzjazm i zapał wynikający z solidarności i dumy narodowej.

3.3.2. STUDENCI

Brać studencką w większości stanowili zdemobilizowani żołnierze PSZ, którzy przeszli chrzest wojenny i byli zaprawieni w trudzie i znoju. Wielu z nich doznało poniewierki na „nie ludzkiej ziemi” i nie chciało wracać do Kraju znajdującego się pod sowiecką okupacją. Ci ludzie mieli dużą motywację do ukończenia studiów technicznych.

Największa – zanotowana w roku akademickim 1947/1948 – liczba studentów PUC-u wynosiła 1091. W roku 1948/1949 odnotowano 1088 studentów, a w kolejnym – 1017. Potem liczba ta zmniejszała się i w roku 1952/1953 z oferty PUC-u korzystały tylko 184 osoby.

W 1958 roku opublikowano liczbę wydanych w latach 1947–1953 dyplomów:

- dyplomy wydziałów technicznych otrzymało 413 studentów;
- dyplomy Szkoły Architektury – 168;
- tytuł BSc Uniwersytetu Londyńskiego – 87;
- tytuł BSc Econ. i Com. Uniwersytetu Londyńskiego – 89;
- na wydziałach technicznych – 413;
- przez Szkołę Architektury – 168.

Razem dyplomy otrzymało 758 studentów – absolwentów PUC-u. Do tego trzeba dodać 69 studentów, którzy kontynuowali studia na Battersea Polytechnic. Łącznie – 827⁸.

⁷ S. Portalski, *Zarys historii Stowarzyszenia Techników Polskich...*, s. 289–290.

⁸ Tamże, s. 305, powołując się na: I. Wieniewski, *Nauka polska na obczyźnie*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie”, 1958, z. 2.

3.3.3. LIKWIDACJA PUC-U

Likwidacja w 1963 roku PUC-u jako polskiej uczelni akademickiej była niewątpliwie stratą dla Polaków pozostałych na Zachodzie. Istnienie PUC-u przewidziane przez władze brytyjskie było określone na sześć lat, aczkolwiek nie mówiono o tym głośno na początku. W połowie 1951 roku ogłoszono oficjalnie, że uczelnia będzie działać tylko do lata 1953 roku. Tak więc okazało się, że losy PUC-u były przesądzone w chwili jego przejęcia przez Brytyjczyków. Warto zaznaczyć, że absolwentów kształcili polscy wykładowcy, a nawet ci, którzy studiowali według programów Uniwersytetu Londyńskiego odmiennego od przedwojennych programów polskich, mieli dodawany pewien zasób wiadomości, specyficznie interesujący polskiego inżyniera.

Od chwili likwidacji PUC-u polski narybek techniczny na uchodźstwie stanowili wychowankowie uczelni brytyjskich. Był to czynnik dopomożenia im, nakładający obowiązek na Stowarzyszenie Techników Polskich w Wielkiej Brytanii, by mogli stać się i czuć dobrymi polskimi inżynierami, jak sugeruje prof. Roman Wajda.

Według niepublikowanych opinii, PUC został stworzony po to, by Polacy nie zabierali miejsc Brytyjczykom na ich własnych uczelniach. Niemniej jednak w ciągu krótkiego czasu Polska Politechnika zdobyła duże uznanie i podziw akademickiego świata naukowego zarówno w Wielkiej Brytanii, jak i wszędzie tam, gdzie znaleźli się absolwenci lub profesorowie PUC-u, nierzadko zajmujący stanowiska kierownicze na zagranicznych uczelniach.

3.4. RAST W LATACH 1953–1963

Po nieudanych próbach załatwienia kwestii wydawania dyplomów polskiego inżyniera przez PUC nakłoniono prof. Zygmunta Klemensiewicza do podjęcia w 1948 roku na nowo działalności Rady Akademickich Szkół Technicznych. Na mocy upoważnienia ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego rządu polskiego na uchodźstwie ostatni przewodniczący RAST-u zaczął organizować specjalne komisje egzaminów dyplomowych. Przez okres sześciu lat Rada działała jako ciało egzaminujące – od jesieni 1948 roku absolwenci wydziałów inżynierskich PUC-u, prowadzonych według programu polskiego, mogli się ubiegać o przeprowadzenie egzaminu dyplomowego przed odpowiednią komisją RAST-u i po jego złożeniu otrzymywali dyplom polskiego inżyniera. W latach 1948–1954 tytuł ten otrzymało 138 studentów PUC-u.

3.5. RAST PODSTAWĄ WYDZIAŁU TECHNICZNEGO PUNO – LATA 1963–1989

Zainteresowanie polskimi studiami malało z upływem czasu. Polscy kandydaci na studia coraz częściej decydowali się na naukę na uczelniach brytyjskich ze względu na pomoc stypendialną od rządu Zjednoczonego Królestwa czy warun-

ki lokalnego rynku pracy (konieczność znajomości języka angielskiego). Według prof. Tadeusza Radzika, historyka, pracownika naukowego UMCS, około 4000 Polaków wybrało praktyczne – m.in. techniczne, chemiczne, budowlane, urbanistyczne – kierunki studiów⁹. Prof. Rafał Habielski, historyk PAN-u, uważa także, że

zjawisko to było powiązane z przekonaniem o większej przydatności dyplomów brytyjskich i tymczasowości polskich szkół. I przekonaniem rządu brytyjskiego, że szkolnictwo polskie miało służyć do dokończenia studiów przerwanych wojną¹⁰.

Stopniowe zamykanie wydziałów odbiło się na statusie polskich pracowników naukowych i spowodowało utratę możliwości kontynuowania zatrudnienia. Po likwidacji PUC-u tylko 14 osób (10% kadry) przeszło do Battersea Polytechnic.

W 1962 roku RAST przyłączył się do PUNO, tworząc Wydział Nauk Technicznych. Kadre stanowili członkowie Rady: prof. inż. arch. Stanisław Połujan i prof. Władysław Wrażej jako profesorowie zwyczajni, prof. dr inż. Józef Biliński i prof. inż. Roman Wajda jako profesorowie nadzwyczajni oraz trzech profesorów nadzwyczajnych: dr Zbigniew Ernst, dr inż. Tadeusz Prus-Chąciński i inż. Tadeusz Tchórzewski. Dziekanem został prof. inż. arch. Stanisław Połujan, a następnie funkcję tę pełnił przez prawie 20 lat prof. inż. Tadeusz Tchórzewski. W grudniu 1991 roku dziekanem mianowano prof. dr inż. Stanisława Portalskiego. Pod koniec 1992 roku w skład Wydziału wchodziło 13 profesorów, z których większość była związana z wyższymi uczelniami brytyjskimi.

W wyniku przyłączenia RAST-u do PUNO Rada uzyskiwała możliwość nadawania stopnia doktora nauk technicznych i przeprowadzania procesów habilitacyjnych, rezygnując z tytułu inżyniera dyplomowanego. Wydział nie prowadził regularnych kursów, gdyż nie miał na to warunków, jego rola do ostatnich prawie lat sprowadzała się do nadzorowania prac dyplomowych studentów, którzy ukończyli studia akademickie w Polsce lub równorzędne zagranicą, a którym brakowało pracy dyplomowej i końcowego egzaminu do uzyskania tytułu magistra inżyniera. Wydział Nauk Technicznych miał prawo prowadzenia prac doktorskich pod warunkiem istnienia możliwości umieszczenia doktoranta w zakładach badawczych w przemyśle lub na innych wyższych uczelniach.

3.6. DOROBEK RAST-U W OKRESIE 50 LAT ISTNIENIA

Do najważniejszych osiągnięć RAST-u, w tym jako Wydziału Nauk Technicznych PUNO, należy:

- prawie 400 tytułów magistra inżyniera (w tym inżyniera dyplomowanego);
- pięć promocji doktorskich;

⁹ T. Radzik, *Szkolnictwo polskie w Wielkiej Brytanii po drugiej wojnie światowej*, Lublin, 1991, s. 96.

¹⁰ J. K. Pyłat, *PUNO Polski Uniwersytet na Obczyźnie*, Londyn – Pułtusk, 2010, s. 37, za: R. Habielski, *Życie społeczne i kulturalne emigracji*, cz. 3: *Druga Wielka Emigracja 1945–1990*, Warszawa, 1999, s. 97–98.

- dwie habilitacje;
 - trzy tytuły doktora honoris causa (na wniosek Wydziału!), które otrzymali: prof. Roman Wajda, prof. dr inż. Władysław Wrażej (zamieszkały w Kanadzie – delegat PUNO na Kanadę) i długoletni dziekan Wydziału prof. dr inż. Tadeusz Tchórzewski.
- Według Stanisława Portalskiego,

półwiekowa działalność Rady dała setkom studentów polskich wyższe wykształcenie techniczne i cenione stopnie naukowe, umożliwiając dobry start w życiu i uzyskanie poważnych pozycji w świecie naukowym i przemysłowym w wielu krajach¹¹.

4. STUDIA WYŻSZE NA UNIWERSYTETACH BRYTYJSKICH – OD 1989 ROKU DO CHWILI OBECNEJ

4.1. PUNO LATA 1989–2010

Po odebraniu uprawnień akademickich w 1988 roku Polskiemu Uniwersytetowi na Obczyźnie na uczelni przez kolejne lata pozostała ta sama kadra pedagogiczna, nadzorując studia rozpoczęte przed 11 maja 1988 roku. Wydział Nauk Technicznych angażował się w organizację szeregu doksztalających kursów zawodowych, co zostało wcześniej wspomniane.

4.2. PUNO OD 2010 ROKU DO CHWILI OBECNEJ

W roku 2012 PUNO dokonało zmiany swojej struktury, reorganizując Wydział Nauk Technicznych, ustanawiając Instytut Nauk Technicznych, pod kierunkiem prof. dr. Stefana Stańczyka (byłego długoletniego pracownika akademickiego w Oxford Brookes University, który równocześnie pełni funkcję prorektora PUNO), w skład którego weszły trzy zakłady, a mianowicie:

- **Zakład Technik Komputerowych** – zaprojektował i oferuje kurs podyplomowy pt. „Zasady projektowania relacyjnych baz danych”, autorstwa prof. Stańczyka, dający uczestnikom *Postgraduate Certificate*. Zakład ten pełni również funkcje zaplecza sieci komputerowej PUNO;
- Główną ofertą **Zakładu Badawczo-Projektowego**, kierowanego przez znanego z projektów urbanistycznych zrealizowanych w wielu krajach prof. arch. Włodzimierza Bronic-Czerechowskiego, był głównie interesujący projekt pt. „Habitat-21” z zakresu samowystarczalnego budownictwa mieszkalnego;
- **Zakład Historii Techniki** kierowany przez prof. dr hab. Chwastyk-Kowalczyk z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach przygotowuje kilka publikacji, w pierwszej kolejności dotyczące historii „Techniki i Nauki” – wydawnictwa Stowarzyszenia Techników Polskich w Wielkiej Brytanii, wydawanego w latach

¹¹ S. Portalski, *Zarys historii Stowarzyszenia Techników Polskich...*, s. 297.

1958–2008, zarchiwizowanego i dostępnego na stronie internetowej: Technika-inauka.pl.

W roku akademickim 2014/2015 postanowiono opracować – wspólnie z Politechniką Krakowską oraz Stowarzyszeniem Techników Polskich w Wielkiej Brytanii – studia podyplomowe z dziedziny projektowania obiektów, zwane BIM (*Building Information Management*), będące nowoczesną formą kompleksowego projektowania komputerowego mającego obowiązywać w Unii Europejskiej od 2016 roku. Planuje się również ustanowienie trzeciego seminarium doktoranckiego PUNO w zakresie nauk technicznych.

4.3. STUDIA TECHNICZNE POLAKÓW W UCZELNIACH BRYTYJSKICH

Edukacyjne zagospodarowanie dużego polskiego potencjału na rynku jest sukcesywnie dokonywane przez brytyjskie uniwersytety (poprzez studia dzienne, wieczorowe, eksternistyczne, doktoranckie), na których w roku 2010 studiowało 7330 Polaków, z tego blisko 33% na kierunkach ścisłych i technicznych. W latach 2005–2006 w uczelniach brytyjskich pracowało 360 polskich pracowników akademickich i około 190 osób biorących udział w badaniach naukowych. Często się zdarza, że absolwenci polskich uczelni podejmują kolejne studia w zdobytych już specjalnościach bądź pokrewnych trwające zwykle trzy lata, po których ukończeniu łatwiej im znaleźć dobrą pracę lub utrzymać dotychczasową.

Nie bez znaczenia jest poprawa znajomości języka angielskiego i możliwość znalezienia zatrudnienia w innych krajach europejskich. Dodatkowe szanse polskim inżynierom w Wielkiej Brytanii daje możliwość zdobycia tytułu europejskiego inżyniera poprzez organizacje zawodowe, m.in. przez Stowarzyszenie Techników Polskich w Wielkiej Brytanii.

BIBLIOGRAFIA

- Biuletyny Stowarzyszenia Techników Polskich w Wielkiej Brytanii z lat 1943–1958. Chmielowiec R., *Inicjatywa Londyńska*, referat przedstawiony na sesji plenarnej II Kongresu Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie w Krakowie 4 IX 2008 r. Materiał pokonferencyjny, Polska Akademia Umiejętności, Kraków, 2010.
- Habielski R., *Życie społeczne i kulturalne emigracji, cz. 3: Druga Wielka Emigracja 1945–1990*, Warszawa, 1999.
- Ministry of Business, Innovations and Skills, Statistical Data, 2005/6 and 2010.
- Portalski S., *Zarys Historii Stowarzyszenia Techników Polskich w Wielkiej Brytanii*, Londyn, 1995.
- Pyłat J. K., *PUNO Polski Uniwersytet na Obczyźnie*, Londyn – Pułtusk, 2010.

Radzik T., *Szkolnictwo polskie w Wielkiej Brytanii po drugiej wojnie światowej*, Lublin, 1991.

„Technika i Nauka”, internetowe archiwum numerów z lat 1958–2008, strona internetowa: Technikainauka.pl.

Wieniewski I., *Nauka polska na obczyźnie*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie”, 1958, z. 2.

RYSZARD CHMIELOWIEC

EDUCATING POLISH ENGINEERS IN GREAT BRITAIN: PAST AND PRESENT

SUMMARY

Shortly after the Polish government and Polish armed forces arrived in Great Britain following the fall of France, attempts to organise Polish higher education commenced. It is noteworthy that the first institutions of Polish higher education that were created during the war were very practical in nature. Their aim was to provide professional training for doctors, architects and engineers, who were sorely needed for the post-war reconstruction of the devastated country.

Amongst the tertiary educational institutions that were newly created during the war, the largest was undoubtedly the Polish Polytechnic in London, acting at first under the auspices of the Council of Academic Technical Schools (called into being by the Ministry of Internal Affairs as early as 1942) and known as RAST, and later, after it passed under British control in 1947, as the Polish University College (PUC).

During this period PUC had five engineering departments. However, in 1953 PUC was closed down and the opportunity of pursuing higher technical studies in Great Britain in accordance with the programme of Polish Polytechnics was thus brought to an end.

In July 1963 the Council of Academic Technical Schools became part of the Polish University Abroad, forming its Department of Technical Studies. The Department did not provide regular courses, since it lacked the means to do so. Its role, until recently, largely consisted in supervising the diploma studies of students who had completed academic studies at other Polish or foreign higher education establishments, and who needed only a thesis and final examination in order to obtain their Masters degree in engineering. The diplomas awarded by PUNO prior to 1989 were recognised by the authorities in Poland according to a special Act passed by the Polish Parliament (Sejm).

Keywords: Polish engineering education, Great Britain, Polish University College (PUC), Council of Academic Technical Schools (RAST)